

การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในด้านการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด บนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

Development of Community Potential for Products Create of Palmyra Based on Local Wisdom

อุทัยวรรณ ภูเท่ง*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและปัญหาของชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด ๒) เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยอาศัยแนวคิดที่สำคัญในการวิเคราะห์ได้แก่ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน และแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นยุทธศาสตร์ในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาองค์กรชุมชน ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจนเกิดพัฒนาการทำให้ประชาชนกลายเป็นผู้วิจัยเอง ทั้งเป็นเป้าหมายของการวิจัยและเป็นผู้รับผลประโยชน์ของการวิจัยด้วย ซึ่งในกระบวนการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาดังกล่าวได้ใช้เทคนิค SWOT AIC และ PRA เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นประชาชนท้องถิ่นให้เกิดการเรียนรู้ อันเป็นเวทีเพื่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการโดยการสนทนากลุ่ม พบว่า ชุมชนมีการปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาความไม่ยั่งยืนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยชุมชนได้มีการจัดการตนเองเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานเศรษฐกิจพอเพียงโดยชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อสร้างรายได้เสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน ปกป้องรักษาสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรม ทั้งยังสามารถเป็นรูปแบบการบริการการท่องเที่ยว และเป็นทางเลือกในการพัฒนาแก่ชุมชนอื่นๆ ต่อไป ข้อค้นพบที่สำคัญของงานวิจัยนี้สามารถจำแนกได้เป็น ๔ ประเด็นด้วยกัน ได้แก่

๑. ชุมชนเคยไชยมีศักยภาพทั้งทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและด้านวัฒนธรรม ในด้านศักยภาพการของชุมชนด้านอาชีพผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด แต่พบปัญหาคือ ประชาชนและเยาวชนไม่รู้ศักยภาพองค์ความรู้ของชุมชนเคยไชย ขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ตาลโตนดและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประกอบอาชีพผลิตภัณฑ์ตาลของชุมชน ส่วนปัญหาของชุมชน พบว่าชาวบ้านขาดการพัฒนาความสามารถในการประกอบอาชีพจากผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด ขาดการพัฒนาและปรับปรุงผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความหลากหลาย

๒. การพัฒนาศักยภาพของชุมชน เกิดขึ้นจากการผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมกับองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาดูงาน และการทดลองปฏิบัติ โดยที่ชาวบ้านและนักศึกษาจาก

* คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการคิด ปรับปรุง และพัฒนาผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพของชุมชนด้านอาชีพ ผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด ชุมชนมีความพึงพอใจมาจนถึงมากที่สุดต่อผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนของตนเอง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ในด้านเศรษฐกิจชาวบ้านมีโอกาสสร้างรายได้มากขึ้น ในด้านสังคมชาวบ้านมีความพึงพอใจที่ได้มีโอกาสพบเพื่อนใหม่ๆ และสร้างมิตรภาพภายในชุมชน ความสัมพันธ์ชุมชนดีขึ้น มีความภูมิใจในคุณค่าและวัฒนธรรมของตนมากขึ้นในด้านสิ่งแวดล้อมชาวบ้านมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น

๓. บทบาทของตาลโตนดในชุมชนเคยไทยได้เพิ่มเติมจากเดิมที่เป็นสินค้าสำหรับบริโภค ซึ่งสร้างรายได้หลักแก่ทุกครัวเรือนให้สามารถเป็นสินค้าสำหรับพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งสร้างรายได้เสริมแก่ชุมชน ทั้งนี้ถือได้ว่าเป็นการสร้าง “มูลค่า” ให้เกิดขึ้นในระบบ “คุณค่า” ของระบบนิเวศ และ “มูลค่า” ที่เกิดขึ้นยังส่งผลให้ชุมชนเกิดความตระหนักในคุณค่าของทุนทางสังคม และวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ได้มากยิ่งขึ้น

๔. ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นมิติทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทในการช่วยพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับว่าสังคมจะอยู่รอดได้อย่างยั่งยืนนั้นด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนทั้งตนเองจะช่วยลดความเสี่ยงต่อการล่มสลายของครอบครัว ชุมชนโดยรวมในที่สุด และยังช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

คำสำคัญ: การพัฒนาศักยภาพของชุมชน, การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ตาลโตนด, ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ABSTRACT

This research aimed to study 1) Potential analysis and problems in Development of Community Potential for Products Create of Palmyra and 2) to development the potentials for Products Create of Palmyra based on Local wisdom. Three concept used in the research are Sufficiency economy which bases on sustainable development, economy community, community participation and local wisdom to bring about changes in the community. The Participatory Action Research (PAR) process was used with the result that the villagers became researchers themselves, in addition to being the research target and beneficiaries. The research procedure started with the use of the SWOT AIC (Appreciation-Influence-Control) and PRA (Participatory Rural Appraisal) techniques to people's participation and learning process development. The research methodology includes qualitative, participatory and non-participatory observation, and in-depth interview in focus group discussion. The result shows that community knew how to utilize local resources of Palmyra forest to solution for the economic, social and

cultural unsustainable problem. Community's professional of Palmyra products in aimed to increase supplementary jobs and income, to strengthen community capacity and preserve natural and cultural resources. It is expected that this community can be a model of cultural tourism management and become a development alternative for other communities.

There are four findings from this research which can be identified as follows :

1. Koei Chai community had high potentiality both natural and cultural resources in professional of Palmyra products but problems of Koei Chai community as people and youths did not know social capital and knowledge in community and lacking awareness in conservation natural resource cultural and local wisdom in Koei Chai community. For the problems of community as people were lack to improve their skills and food processing knowledge in the Professional of products from Palmyra to have more variety.

2. Development the potentials for Products Create of Palmyra based on Local wisdom caused by a combination of conventional wisdom with new knowledge gained from the study, training and practical experiments. The locals and students from Rajabhat Nakhon Sawan is a very important role in the conception and development of products from Palmyra. The result from operating activities of community development professional products from Palmyra to develop the economy of the community on the sufficiency economy : The community's satisfaction with socio-economic, cultural and environmental consequences of the development the potentials of the community in professional activities ranged from high to very high. Economically, they earned higher incomes. Socially, the made more friends, social relationship in the community improved, and they were more proud of their own cultures. In the environmental aspect, the people have become more ecologically conscious of saving nature and environment.

3. Besides being a commodity for consumption which provides main incomes for any families, the role of "Palmyra" in Koei Chai community has its additional value as commodity for Professional of Palmyra products for community economic system development based on the Sufficiency economy which provides more income for community. This is to create the

“cost” in the “value” system of the ecosystem. The “cost” existing in the Professional of Palmyra products process can also affect the community to be aware of the “value” of social and cultural capital in their area.

4. The local wisdom seemed to be one cultural dimension that could play a big role in development the community economy. At present, it is admitted that the society could exist only with the local wisdom, so as to decrease the risk of the collapses of families and the society in general and to help the community to become self-reliant

Keywords: The Potentials Development of the Community, Products Create of Palmyra, Local Wisdom

๑. บทนำ

ปัจจุบันการพัฒนาประเทศไทยได้หยิบยกวัฒนธรรมและภูมิปัญญามาเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน คนว่างงาน และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวชนบทให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และกลายเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลในยุคปัจจุบัน หลักการของการพัฒนา คือ การใช้ความรู้ความสามารถที่ชุมชนมีอยู่เดิมในการสร้างรายได้อย่างเป็นกระบวนการและเชื่อมโยงไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็งโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือ ครอบคลุม เป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุด การพึ่งตนเอง ขึ้นอยู่กับการใช้แรงงาน เพราะแรงงานเป็นสิ่งที่ครอบครัวมีอยู่โดยธรรมชาติ ไม่ต้องจ้าง เป็นสิ่งที่มีมากับสถาบันครอบครัว พึ่งแรงงานในครอบครัว พึ่งทรัพยากรท้องถิ่น พึ่งตัวเอง และพึ่งกันเองในชุมชน เป็นขั้นตอนพื้นฐาน การขายจะเป็นขั้นตอนระดับที่สูงขึ้น เป็นการขายในตลาดใกล้เคียง ตลาดภูมิภาค ตลาดภายในประเทศ เศรษฐกิจพึ่งตัวอยู่ในสังคมและเป็นวัฒนธรรมธุรกิจชุมชนที่เกิดจากครอบครัว ชุมชน มาจากรากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นและพลังอันเป็นศักยภาพ ตลอดจนทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายเป็นรากฐานของชาติและเป็นธุรกิจระดับโลก ดังนั้น วัฒนธรรมพื้นบ้านจึงมีผลต่อการผลิตและการดำรงชีวิตของชาวบ้าน กับทั้งยังส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมอีกด้วย ฉะนั้น เพื่อที่จะส่งเสริมและสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน เราจึงจะต้องพัฒนาให้มีสังคมหรือชุมชนในรูปลักษณะที่เอื้อต่อการคงอยู่ มีรูปแบบขององค์กรทางสังคม และเศรษฐกิจ

แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๑๑ เน้นการสร้างภูมิคุ้มกันในมิติต่างๆ เพื่อให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน โดยนำทุนของประเทศที่มีศักยภาพมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างบูรณาการ และเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งเสริมสร้างให้แข็งแกร่งเพื่อเป็นรากฐานแห่งการพัฒนาประเทศที่สำคัญ ได้แก่ การเสริมสร้างทุนสังคม ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยสู่สังคมคุณภาพ มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัว และชุมชน

สามารถจัดการความเสี่ยง และปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม สำหรับการเสริมสร้างทุนเศรษฐกิจ (ทุนทางกายภาพ ทุนทางการเงิน) มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็ง โดยใช้ภูมิปัญญาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และความคิดสร้างสรรค์ ให้ความสำคัญกับการปรับโครงสร้างการค้า และการลงทุนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดภายในประเทศและต่างประเทศ การผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และมีการเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคต่างๆ บนพื้นฐานการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ในส่วนการเสริมสร้างทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงด้านอาหาร การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นฐานการผลิตภาคเกษตร มุ่งสู่การเป็นเศรษฐกิจและสังคมคาร์บอนต่ำและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การเตรียมความพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติ รวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกันด้านการค้า จากเงื่อนไขด้านสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการเพิ่มบทบาทไทยในเวทีประชาคมโลก

ตำบลเกยไชย อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีต้นทุนทางวัฒนธรรมสูง อาทิเช่น วัด แหล่งโบราณสถานต่างๆ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน วัฒนธรรมประเพณีไทยทรงดำ และงานประเพณีที่ยังคงสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน^๑ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีป่าตาลเป็นพืชเศรษฐกิจ และเป็นสมบัติตกทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณกาล ขึ้นอยู่ทั่วไปและถือเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนตำบลเกยไชย หากมองจากแง่มุมด้านสังคมวัฒนธรรม ตาลเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตวัฒนธรรมการบริโภคและเป็นรากฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนมาเป็นเวลาช้านาน นั่นคือ ความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในหมู่บ้าน และความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างผู้ผลิต พ่อค้า และผู้บริโภค ในด้านของระบบการผลิต ความสมบูรณ์ของทุนทางสังคมดังกล่าว ทำให้ชุมชนมีการผลิตสินค้าจากต้นตาลโดนดแทบทุกครัวเรือนควบคู่กับการประกอบอาชีพทำนาเป็นวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่เป็นเศรษฐกิจชุมชน ทั้งนี้จากการสำรวจข้อมูลภาคสนามเบื้องต้นชาวบ้านตำบลเกยไชยเล่าว่าผลิตภัณฑ์จากตาลโดนดเป็นอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้โดยตรง แต่ปัจจุบันมีครัวเรือนที่ประกอบอาชีพนี้เริ่มลดลงไปเป็นจำนวนมาก ขาดผู้สืบทอดความรู้ ไม่เห็นคุณค่าทรัพยากรตาลโดนดในฐานะทุนทางเศรษฐกิจที่มีอยู่ในชุมชนหันไปประกอบอาชีพอื่น แต่อย่างไรก็ตามปัญหาในการดำเนินงานของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพตาลโดนดยังมีความต้องการในด้านการพัฒนาและคิดค้นวิธีการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ที่พบคือ ขาดความรู้ในด้านการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ จากตาลโดนดในชุมชน เพื่อเพิ่มมูลค่าอันเป็นการสร้างองค์ความรู้จากการต่อยอดองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาของคนในชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาธุรกิจชุมชนอย่างจริงจัง

จากปัญหาข้างต้น จัดเป็นปัญหาในระดับมหภาค เนื่องจากเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปากท้องและเศรษฐกิจของชุมชน ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษา การพัฒนาอาชีพตาลโดนดให้สามารถ

^๑อุทัยวรรณ ภูเทศ, "ศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลเกยไชย อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์", รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๕๓).

ดำรงอยู่ในภาวะสังคมปัจจุบันและส่งเสริมระบบเศรษฐกิจชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการกระตุ้นและสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนให้เห็นถึงความสำคัญของตาลโตนดในฐานะที่เป็นพืชเศรษฐกิจที่ทรงคุณค่าเป็นทุนของชุมชนที่เคยทำรายได้ให้กับชุมชนมาแล้วในอดีต ให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและจังหวัดสำหรับเป็นของที่ระลึกและของฝากแก่นักท่องเที่ยว และได้สร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างผลิตภัณฑ์ให้เป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของจังหวัดนครสวรรค์ต่อไป

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ตาลโตนด

๒.๒ เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

๓. ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยในด้านต่างๆ ดังนี้

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

๑. ศักยภาพและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ตาลโตนด

๒. การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มคนในตำบลเกยไชย อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีความสนใจร่วมกันในการประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการผลิตตาลโตนด ประกอบด้วย ๖ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ ๔ บ้านเกยไชยเหนือ หมู่ที่ ๕ บ้านปากคลองเกยไชย หมู่ที่ ๖ บ้านเกยไชยใต้ หมู่ที่ ๗ บ้านเกยไชยใต้ หมู่ที่ ๘ บ้านเกยไชยใต้ และหมู่ที่ ๙ บ้านวังตะกอน จำนวน ๕๐ ครัวเรือน

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

๔.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

๔.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก พูดคุย สนทนากลุ่ม และการสังเกต ร่วมกันระหว่างผู้วิจัย นักวิชาการ และชุมชนชาวเกยไชย ผู้วิจัยจึงได้ใช้กระบวนการกลุ่มโดยใช้เทคนิค SWOT, AIC ผสมผสานกับเทคนิค PRA เพื่อให้เกิดแนวคิดร่วมกันในการวิเคราะห์ปัญหาของ

ชุมชนและความต้องการชุมชน และใช้เทคนิคในการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยเข้าไปร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชน ทั้งในด้านวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต การประกอบอาชีพ และสังเกตการณ์ตลอดช่วงระยะการดำเนินการพัฒนาทักษะอาชีพชุมชน เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง

๔.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

๑. ข้อมูลเชิงทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนในการประกอบอาชีพ กลุ่มอาชีพ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

๒. ข้อมูลเชิงปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมจากแหล่งข้อมูลโดยตรง จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

๔.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และตรวจสอบข้อมูล จะดำเนินการไปพร้อมๆ กันกับการรวบรวมข้อมูล โดยมีโอกาสซักถามและตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาด้วยการแลกเปลี่ยนคำถามและแยกแยะข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ พร้อมกับการพิจารณาถึงความพอเพียงและความสมบูรณ์ของข้อมูล โดยนำมาเปรียบเทียบกับกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย นอกจากนี้ทุกยังได้มีวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งเป็นการตรวจสอบแหล่งที่มาต่างๆ ของข้อมูลด้านต่างๆ คือ การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) และการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) โดยทุกครั้งที่มีการซักถามและพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้พยายามตั้งคำถามให้ชาวบ้านและผู้ให้ข้อมูลหลักช่วยคิดวิเคราะห์เพื่อให้ได้ทัศนะของคนในแต่ละมุม ซึ่งถือว่าเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วย และนำข้อมูลที่ได้ตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลอื่นๆ

๕. ผลการวิจัย

๕.๑ การวิเคราะห์ศักยภาพและปัญหาของชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ตาลโดนด

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พูดคุย สันทนากลุ่ม และการสังเกต ร่วมกันระหว่างผู้วิจัย นักวิชาการ และชุมชนชาวเกยไชย ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการกลุ่มโดยใช้เทคนิค SWOT, AIC ผสมผสานกับเทคนิค PRA เพื่อให้เกิดแนวคิดร่วมกันในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนและความต้องการชุมชน สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน พบว่า ชุมชนมีตำบลเกยไชย อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ มีพื้นที่ติดกับแม่น้ำน่านและแม่น้ำยม มีป่าตาลเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับตาล สร้างรายได้ให้กับครอบครัวมานานนับหลายสิบปี ตันตาลจึงไม่ได้เป็นเพียงเป็นสัญลักษณ์ของตำบลเกยไชย อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์เท่านั้น แต่ตันตาลคือวิถีชีวิตเป็นเสมือนลมหายใจของครอบครัวเกษตรกรที่ทำไร่ทำนา ที่ได้อาศัยตาลโดนดเพื่อยังชีพ สำหรับปัญหา พบว่า ชาวบ้านขาดการพัฒนาความสามารถในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่

หลากหลายและได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับ อีกทั้งขาดการสืบทอดภูมิปัญญาการประกอบอาชีพตาลโตนด

๕.๒ การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

การพัฒนาศักยภาพของชุมชนโดยการนำภูมิปัญญาชาวบ้านดั้งเดิมมาจัดการกับทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่สั่งสมสืบทอดกันมาผสมผสานกับองค์ความรู้ใหม่ โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญ เช่น การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การทดลองปฏิบัติจริง เป็นการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันของคนและชุมชน

๖. อภิปรายผล

๑) จากการศึกษาศักยภาพของชุมชน พบว่า ตาลมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนาแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สะสมกันมาเป็นเวลาช้านาน ภูมิปัญญานี้ได้ผ่านกลั่นกรองและสะสมมาแต่อดีตจนได้ผลลัพธ์ที่สมบูรณ์กับความต้องการทั้งใช้ในชีวิตประจำวันและเพื่อประโยชน์ทางการค้า อย่างไรก็ตาม ลักษณะการถ่ายทอดการผลิตตาลในอดีตเป็นการเรียนรู้ที่จำกัดในวงของท้องถิ่น ในลักษณะการเรียนรู้อย่างค่อยเป็นค่อยไปโดยอาศัยการฝึกปฏิบัติเป็นหลักสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง สร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชนเป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสามารถ จันทร์สุรย์^๒ ที่กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านมีความสำคัญ เพราะทำให้ชาวบ้านดำรงชีพอยู่ได้พึ่งพาตนเองได้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมด้วยความคิดสติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ประสบการณ์ จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ด้วยวิธีการถ่ายทอดการเรียนรู้สืบทอดกันมา จากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบัน ส่วนความต้องการของชุมชนในด้านอาชีพผลิตภัณท์จากตาลโตนด คือ ต้องการพัฒนาความสามารถในการประกอบอาชีพ ต้องการให้ผลิตภัณท์ของชุมชนที่ทำเกี่ยวกับตาลโตนดได้มาตรฐาน มีความหลากหลายและมีเอกลักษณ์ ต้องการให้มีการอนุรักษ์ป่าตาลและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประกอบอาชีพผลิตภัณท์จากตาลโตนด สอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐชัย อินทรักษ์^๓ เรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลบางระกำ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ที่พบว่า กลุ่มอาชีพยังขาดการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ขาดการพัฒนาความสามารถในการประกอบอาชีพ และผลิตภัณท์ยังขาดความสอดคล้องกับ

^๒ สามารถ จันทร์สุรย์, ภูมิปัญญา ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินตติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๖), หน้า ๓๘.

^๓ ณัฐชัย อินทรักษ์, “การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลบางระกำ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก, รายงานการค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๒).

เอกลักษณ์ของท้องถิ่น และสอดคล้องกับงานวิจัยของศิริพร พันธุ์ และคณะ^๔ เรื่อง พัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ห้วยหม้าย อำเภอสอง จังหวัดแพร่พบว่า ปัญหาและอุปสรรคของชุมชนคือ ประชาชนและเยาวชนขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนห้วยหม้าย และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กรรณิการ์ ฤทธิชุน และคณะ^๕ เรื่องการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มธุรกิจชุมชนในอำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก ที่พบว่า ผลิตภัณฑ์ที่จัดทำยังไม่เป็นที่เด่นชัดหรือมีจุดเด่นพอที่จะทำเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ได้

๒) การพัฒนาศักยภาพของชุมชนด้านอาชีพผลิตภัณฑ์จากตาล พบว่า สินค้าที่ผลิตออกมาส่วนใหญ่เป็นสินค้าเจ้าของคนเดียว แต่นำเสนอในลักษณะของการรวมกลุ่ม สินค้าที่ผลิตได้จากยังไม่มีคุณภาพพอที่จะออกสู่ตลาดได้อย่างกว้างขวางเป็นเพียงการผลิตเพื่อขายในชุมชนเท่านั้น จากการพัฒนาศักยภาพของชุมชนด้านอาชีพผลิตภัณฑ์จากตาล พบว่า (๑) ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มของชุมชนในการสร้างอุดมการณ์และวิสัยทัศน์ร่วมกันและมีความคิดเห็นพ้องต้องกันว่าต้องการรวมกลุ่มกันเพื่อการผลิตแบบครบวงจรเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งการประกอบอาชีพเกี่ยวกับตาลนั้น ส่วนใหญ่จะต่างคนต่างทำและสินค้าไม่มีความหลากหลาย การดำเนินการค้าขายแบบดั้งเดิมไม่มีรูปแบบการขายที่จะช่วยส่งเสริมการขายสินค้า รวมถึงลูกค้าที่มาซื้อสินค้าก็เนื่องจากการเป็นเพียงของฝากและเดินทางผ่านจึงแวะซื้อโดยที่ไม่มีมีความตั้งใจในการที่จะเดินทางมาหรือมีความต้องการที่จะได้สินค้าเกี่ยวกับตาลจากตำบลเกลียวจริง ๆ ซึ่งเมื่อมีการรวมกลุ่มแล้วสมาชิกในกลุ่มได้ร่วมกันพิจารณาถึงต้นทุนการผลิตทุกขั้นตอน และได้ร่วมกันเสนอราคาขายปลีกและขายส่งโดยทางหน่วยงานราชการคือ องค์การบริหารส่วนตำบลเกลียวร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ได้ให้การสนับสนุนในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ตราสัญลักษณ์สำหรับสินค้าตาลโตนดตำบลเกลียวให้กับทางร้านค้าอีกด้วย (๒) ชุมชนมีความต้องการในการสืบทอดภูมิปัญญาและอาชีพเกี่ยวกับตาล ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสามารถที่แก้ปัญหาเรื่องไม่มีการสืบทอดภูมิปัญญาและอาชีพเกี่ยวกับตาล โดยแต่เดิมยังไม่มีรูปแบบการสืบทอดที่ได้ชัดเจนซึ่งจะเผยแพร่เฉพาะในกลุ่มของครัวเรือนเดียวกัน ทำให้ภูมิปัญญาที่ดีที่สามารถเป็นประโยชน์โดยรวมของชุมชนไม่ได้รับการเผยแพร่และมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับตาล รวมถึงทำให้ขาดความสนใจจากเยาวชนหรือลูกหลานที่จะดำเนินการประกอบอาชีพต่อจากบรรพบุรุษ ส่วนหนึ่งเกิดจากไม่มีการส่งเสริมความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับผลิตตาลหรือแหล่งค้นคว้าที่น่าสนใจที่จะให้เยาวชนหรือลูกหลานสนใจในการสืบทอดอาชีพต่อจากบรรพบุรุษ (๓) ชุมชนไม่ต้องการโค่นต้นตาลเพื่อประกอบอาชีพอื่นหรือการขายที่เพื่อนำเงินไปเป็นทุนการประกอบอาชีพอื่นทำให้ทุนชุมชน

^๔ ศิริพร พันธุ์ และคณะ, “พัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนห้วยหม้าย อำเภอสอง จังหวัดแพร่”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๔).

^๕ กรรณิการ์ ฤทธิชุน และคณะ, “การพัฒนาศักยภาพของกลุ่มธุรกิจชุมชนในอำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาตาก, ๒๕๕๑).

ลดลง และต้องการปลูกทดแทน แสดงให้เห็นว่าชุมชนยังคงจะมีทรัพยากรด้านตาลต่อไป (๔) การสืบสานภูมิปัญญาและประเพณีวัฒนธรรมเกี่ยวกับตาล ซึ่งแก้ไขเรื่องประเพณีเกี่ยวกับตาลมีแนวโน้มสูญหาย และบทบาทของตาลก็ลดน้อยลง ขาดการเชื่อมโยงด้านจิตวิญญาณในชุมชนด้วย โดยชาวบ้านมีความคิดเห็นว่าตาลยังคงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชุมชนโดยมีความพึงพอใจในเรื่องมีการสืบสานภูมิปัญญา และประเพณีวัฒนธรรมเกี่ยวกับตาล ดังนั้น จุดเริ่มต้นของการพัฒนาศักยภาพของชุมชนควรผ่านแกนนำชุมชนแล้วจึงขยายผลสู่ประชาชนในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง โดยมีกิจกรรมต่างๆ เช่น การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์จากตาล และการศึกษาดูงาน ซึ่งส่งผลให้ประชาชนในชุมชนมีความมั่นใจในการประกอบอาชีพ และมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุษราคัม ปัญญาณี และคณะ^๖ เรื่องการพัฒนาศักยภาพผู้นำเพื่อสร้างกระบวนการสนธิใหม่ในการพัฒนาชุมชนในพื้นที่โครงการพระราชดำริหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ ที่พบว่ากระบวนการพัฒนาศักยภาพของชุมชนต้องให้โอกาสประชาชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ พุดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เป็นจริง ซึ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เป็นบรรยากาศที่เป็นกันเอง อิสระ เปิดใจร่วมกัน และยอมรับ ศรัทธาทำให้การแลกเปลี่ยนเป็นทักษะเชิงบวกที่สร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชัยยันต์ กองอรรถ^๗ เรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาเอกลักษณ์ชุมชนตาลโตนดอย่างมีส่วนร่วมของตำบลเกยไชยอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ ที่พบว่า ยุทธศาสตร์ที่ ๑ สร้างเอกลักษณ์ด้านภูมิทัศน์ของชุมชนเป็นการจัดภูมิทัศน์ของชุมชนที่ใช้ตาลโตนดเป็นส่วนสำคัญในการแสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมเด่นชัดและจดจำง่าย ได้แก่ การจัดร้านค้าขายผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยสามารถแสดงจุดตำแหน่งเอกลักษณ์ด้านการจัดภูมิทัศน์ของตำบลเกยไชย ยุทธศาสตร์ที่ ๒ สร้างมาตรฐานสุขอนามัยและผลิตภัณฑ์เป็นการสร้างความน่าเชื่อถือในผลิตภัณฑ์น้ำตาลโตนดและคำนึงถึงสุขลักษณะในการผลิตทุกขั้นตอน ยุทธศาสตร์ที่ ๓ จัดองค์การดำเนินธุรกิจอย่างครบวงจรโดยการนำระบบการรวมกลุ่มและการผลิตแบบครบวงจรมาใช้กับชุมชนปลูกตาลโตนดตำบลเกยไชย ยุทธศาสตร์ที่ ๔ จัดประเพณีเกี่ยวกับตาลโตนดประจำปีโดยนำวิธีการจัดงานหรือกิจกรรมในรูปของคณะกรรมการโดยผู้ดำเนินการหลักคือชาวบ้านซึ่งไม่ใช่หน่วยงานราชการ

๗. กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จในการวิจัยนี้ ได้จากความร่วมมือของชาวบ้านและได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

^๖ บุษราคัม ปัญญาณี, “การพัฒนาศักยภาพผู้นำเพื่อสร้างกระบวนการสนธิใหม่ในการพัฒนาชุมชนพื้นที่โครงการพระราชดำริหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่”, *รายงานวิจัย*, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๑).

^๗ ชัยยันต์ กองอรรถ, “ยุทธศาสตร์การพัฒนาเอกลักษณ์ชุมชนตาลโตนดอย่างมีส่วนร่วมของตำบลเกยไชย อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์”, *วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๕๕).

๘. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

๑. ควรให้ความสำคัญและการสนับสนุนในเรื่องการประกอบอาชีพท้องถิ่นบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชนอย่างจริงจังและเด่นชัด เช่น การให้การสนับสนุนด้านการประชาสัมพันธ์ การจัดทำกลยุทธ์ด้านการตลาด เป็นต้น

๒. ควรมีการรักษาระบบนิเวศป่าตาลเพื่อจะได้มีต้นตาลขึ้นตลอด และยังสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมในเขตพื้นที่ชุมชนเกยไชยได้

๓. หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องควรร่วมกับคนในชุมชนในการส่งเสริมสนับสนุน และประสานงานในด้านการฝึกอบรมวิชาชีพด้านความรู้เกี่ยวกับอาชีพผลิตภัณฑ์ตาลอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน

๑. ให้ความร่วมมือในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการประเพณีท้องถิ่นกินตาลบ้านเกยไชย ตำบลเกยไชย อำเภอลำดวน จังหวัดนครศรีธรรมราชให้มากขึ้น

๒. ให้ความร่วมมือในการสอดส่องดูแลด้านระบบนิเวศของป่าตาล เพื่อให้มีต้นตาลขึ้นตลอดทั้งปี

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาเรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต

๒. ควรศึกษาเรื่ององค์ความรู้ของชุมชนด้านการประกอบอาชีพท้องถิ่น

๓. ควรศึกษาเรื่องการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ

สามารถ จันทรสุริย์. ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. มูลนิธิภูมิปัญญาและมูลนิธิหมู่บ้าน. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๖.

(๒) วิทยานิพนธ์/รายงานการวิจัย:

กรรณิการ์ ฤทธิชุน และคณะ. “การพัฒนาศักยภาพของกลุ่มธุรกิจชุมชนในอำเภอมืองตาก จังหวัดตาก”. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาตาก, ๒๕๕๑.

- ชัยยันต์ กองอรรถ. “ยุทธศาสตร์การพัฒนาเอกลักษณ์ชุมชนตาลโตนดอย่างมีส่วนร่วมของตำบล
เกาะไชย อำเภอลำลูกเกด จังหวัดนครสวรรค์”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
(สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์,
๒๕๕๕.
- ณัฐชัย อินทรักษ์. “การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลบางระกำ
อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก”. รายงานการศึกษาอิสระ ปริญญารัฐ
ประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น. มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
๒๕๕๒.
- บุษราคัม ปัญญา มี และคณะ. “การพัฒนาศักยภาพผู้นำเพื่อสร้างกระบวนการสนธิใหม่ในการ
พัฒนาชุมชนพื้นที่โครงการพระราชดำริหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง กิ่งอำเภอม่อน
จังหวัดเชียงใหม่”. รายงานการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๑.
- ศิริพร พันธุ์ลี และคณะ. “พัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง
โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนห้วยหม้าย อำเภอสอง จังหวัดแพร่”. รายงาน
การวิจัย. มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๔.
- อุทัยวรรณ ภูเทศ. “ศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลเกาะไชย
อำเภอลำลูกเกด จังหวัดนครสวรรค์”, รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์,
๒๕๕๓.